

RUSYA'NIN TOPRAK İDDİALARI VE KAZAKİSTAN'IN EGEMENLİĞİ

Burak Çalışkan

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çalışkan, Burak. "Rusya'nın Toprak İddiaları ve Kazakistan'ın Egemenliği". İNSAMER. 27.01.2021.

 Analiz

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından asırlarca süren Rus işgalinden kurtularak bağımsızlığını kazanan Kazakistan, 1990'ların başında pek çok problemle karşılaşmasına rağmen izlediği rasyonel ve aktif politika ile sorunlarını önemli ölçüde çözmüş ve Orta Asya'daki ağırlığını artırmıştır. Dünyanın en geniş topraklarına sahip dokuzuncu ülkesi konumunda bulunan ve yer altı kaynakları bakımından da oldukça zengin olan Kazakistan, hem ekonomik olarak hızla kalkınmış hem de son yıllarda uluslararası ilişkilerdeki görünürlüğüne önemli ölçüde arttırmıştır.

Sağladığı ekonomik ve siyasi istikrar ile Orta Asya'da ön plana çıkan Kazakistan, uygulamaya çalıştığı çok yönlü dış politikayla da her geçen yıl bağımsızlığını pekiştirmektedir. Bütün bunlara rağmen zaman zaman komşu Rusya'dan Kazakistan'ın kuzeyine dair yapılan yorumlar,

ülkede büyük bir tepkiyle karşılanmaktadır. Nitekim 2020 yılı sona ererken Rusya Parlamentosu'nun alt meclisi olan Devlet Duması'nın iki üyesi Vyaçeslav Nikonov ve Yevgeny Fyodorov'un Kazakistan'ın mevcut topraklarını Rusya'nın bir hediyesi olarak nitelendirmeleri, Moskova ve Nur-Sultan arasında önemli bir kriz başlatmıştır.

Asılsız İddialar ve Yükselen Tepkiler

Rusya Devlet Duması Eğitim ve Bilim Komitesi Başkanı Vyaçeslav Nikonov 10 Aralık'ta Rus devlet televizyonunda yayınlanan bir programda, "Kuzey Kazakistan'da hiç yerleşim yoktu. Şu anda Kazakistan olarak bilinen yerin çoğu eskiden ıssız topraklardı. Bugünkü Kazakistan toprakları, Rusya ve Sovyetler Birliği'nin büyük bir hediyesi" dedi. Bu programdan birkaç gün sonra, milliyetçi söylemleriyle tanınan Duma üyesi Yevgeny Fyodorov da katıldığı

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

bir yayında “Kazakistan’ın topraklarına sahip olma süreci, birisinin arkadaşına araba hediye etmesine benzer bir durum. Sovyetler Birliği bu toprakları Kazakistan’a kiraladı” açıklamasında bulundu.

Bu kabul edilemez açıklamaların ardından Kazakistan Dışişleri Bakanlığına çağrılan Rusya Federasyonu Maslahatgüzarına nota verildi, ayrıca “Bazı Rus siyasetçilerin Kazakistan’a yönelik artan kışkırtıcı saldırıları endişe yaratmaktadır. Rus devlet adamlarının bu türden beyanlarda bulunmalarını önlemek amacıyla tedbir alınmalıdır” açıklamasında bulunuldu. Bu süreçte Kazak vatandaşları da hem eylemlerle hem de sosyal medyadan bu açıklamalara büyük tepki gösterdi.

Kazakistan’ın kurucu cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ise 15 Aralık Bağımsızlık Günü’nde yaptığı konuşmada, “Kazaklar Altay’dan Hazar Denizi’ne, Siri Derya’dan İrtiş Nehri’ne kadar geniş bir vadide yaşayan cesur atalarının torunlarıdır ve bu geniş toprakların da mirasçılarıdır” diyerek, bu açıklamalara karşılık verdi.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev de 5 Ocak’ta yayımlanan makalesinde “Dışarıdan hiç kimse Kazaklara bu geniş toprakları armağan etmedi. İkili anlaşmalarla oluşturulmuş ve uluslararası kabul görmüş topraklarımız var, kimse bunlardan şüphe edemez. Özgürlük bize kolay gelmedi. Bağımsızlık her şeyden değerlidir” ifadeleriyle tepkisini net bir şekilde gösterdi.

Bir Baskı Aracı Olarak “Rus Dünyası” Söylemi

Bu noktada bu söylem ve tartışmaların yeni olmadığını belirtmek gerekir. Rus yetkililer zaman zaman Nur-Sultan üzerinde bir baskı aracı olarak ve ülkedeki nüfuzlarını artırmak amacıyla bu asılsız iddiaları gündeme taşımaktadır. Nitekim 2014 yılında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin de Kazakların 1991 yılından önce hiçbir devlet kuramadıklarını iddia etmiştir.

Sovyetler Birliği’nin ardından kurulan Rusya Federasyonu içinde zaman zaman Ukrayna’nın doğusu ve Kırım, Gürcistan’ın kuzeyinde bulunan Abhazya, Güney Osetya ve Kazakistan’ın kuzeyine dair “Rus Dünyası” söylemi gündeme gelmiştir. Bu söylem de bölgeye özellikle Sovyetler Birliği döneminde yerleştirilmiş olan Rus nüfusa dayandırılmakta ve buralar Moskova’nın doğrudan nüfuz alanı olarak görülmektedir. Nitekim Kırım’ı işgal eden, Güney Osetya, Abhazya ve Ukrayna’nın doğusunda istikrarsızlık yaratan Moskova, Kazakistan’ın kuzeyinde yeni bir arayış içerisinde; ancak Kazakistan, bu tarz bir girişime izin vermeyecektir.

Hem Rus Çarlığı hem de Sovyetler Birliği döneminde gelen Rus yerleşimcilerden dolayı 1989 verilerine göre 16,5 milyon olan Kazakistan nüfusu içinde Kazakların oranı yaklaşık %40 iken Rusların oranı %38’dir. Kalan nüfusun önemli bir kısmı ise Belarus, Alman ve Ukraynalıdır. Bağımsızlıktan sonra, Moskova’nın özellikle ülkenin kuzey bölgelerinde yoğunlaşan Rus nüfusa duyduğu ilgi, Kazakistan’ın ulusal bütünlüğü için önemli bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Buna rağmen Kazakistan içeride oldukça başarılı bir politika izlemiş ve çok uluslu yapısını ön plana çıkartan bir anlayış sergilemiştir.

Bununla birlikte dışarıdan gelebilecek olası tehditlere karşı da çeşitli önlemler almıştır. Aralık 1998’de Almatı’nın yerine Rus nüfusun yoğun olduğu Nur-Sultan başkent yapılarak ulusal bütünlüğün sağlanması amaçlanmış, ayrıca Kazak diasporası da ülkeye davet edilmiştir. Kazak devletinin bu çağrısı ve vaat edilen imkânlar akabinde başta Moğolistan olmak üzere diğer ülkelerden pek çok Kazak ana vatanlarına kesin dönüş yapmıştır. Öte yandan bağımsızlık sonrası süreçte, ülkede bulunan Rusların önemli bir kısmı -hiçbir baskı ile karşılaşmasalar da- geniş gruplar hâlinde Rusya’ya göç etmeyi tercih etmiştir. Ayrıca Kazakların doğum oranlarının Ruslara göre oldukça yüksek olması da demografideki değişimi etkilemiştir.

Nitekim 2020 verilerine göre 19 milyonu aşan Kazakistan nüfusunun %70'ini Kazaklar, %18'ini Ruslar oluşturmaktadır. Kazakların ülkede çoğunluğu sağlaması ve Rusların nüfus içerisindeki oranının 1990'lara göre yarı yarıya düşmesi, önemli bir gelişmedir. Ancak daha da önemli olan, Kazak hükümetinin çok uluslu devlet politikasını günümüze kadar başarıyla sürdürmüş olmasıdır. Komşu devletlerin yaşadığının aksine şimdiye kadar Kazakistan'da etnik problemler yaşanmamıştır. Bu durum Kazak hükümetinin uyguladığı politikanın başarısının en açık göstergesidir.

Ulus Bilinci Kuvvetleniyor

Kazakistan'da son yıllarda Kazak ulus bilincinin kuvvetlendiği gözlemlenmektedir. Nitekim son gelişmeler üzerine ülkenin kuzeyinde bulunan Petropavl şehrindeki bir grup sivil aktivist, Kazak hükümetinden Rus politikacıların sözlerini kınayan bir mektup hazırlamasını istemiştir. Aktivistler ayrıca şehrin adının da Kazakça Kızılyar olarak değiştirilmesini talep etmişlerdir. Daha önce şehrin isminin değiştirilmesi gündeme gelse de bu yönde bir adım atılmamıştır. Ancak son beş senedir ülkedeki Rusça olan pek çok şehir ismi Kazakça/Türkçe olarak eski hâline dönüştürülmüştür.

Bu tartışmalar yaşanırken Uluslararası Türk Akademisi Kazakistan'da düzenlenen "Tarihî ve Kültürel Miras" adlı programda Türkologları bir araya getirmiştir. Uzmanlar Kazakistan'ın binlerce yıllık tarihini ortaya koymuş ve geniş kapsamlı bir proje başlatılması konusunda anlaşmıştır.

Sonuç olarak 2008 yılında Gürcistan'a askerî müdahalede bulunan ve 2014 yılında Kırım'ı işgal eden Rusya'ya gerekli uluslararası tepkinin gösterilmemiş olması, yeni uluslararası hak ihlalleri yaşanabilir mi sorularını akıllara getirmektedir. Nur-Sultan ve Moskova arasında siyasi, askerî ve ekonomik ilişkiler oldukça gelişmiş olsa da Rus siyasetçilerin son demeçleri, Rusya'nın Kazakistan'ın kuzeyine dair bir beklenti içinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca 2. Karabağ Savaşı'nın ardından belirli kazanımlar elde etse de geniş perspektifte Güney Kafkasya'daki nüfuzu ve prestiji azalan Moskova, Orta Asya'da da benzer süreçlerin yaşanmasından endişe etmektedir. Bu sebeple de bir baskı aracı olarak bu söylemleri gündeme taşımaktadır; ancak hem Kazak hükümeti hem de Kazak halkı, sahip olduğu tarihî bilinçle bu tarz hak ihlallerinin karşısında durma konusunda yeterince kararlı görünmektedir.

